

Siyasal Katılım ve Temsil Adaleti Bakımından 3 Kasım Seçim Sonuçlarının Genel Bir Değerlendirmesi

Orhan Gökçe* -Birol Akgün**

1. Giriş

Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) milletvekilli erken genel seçimlerinin 3 Kasım 2002'de yapılması için karar aldığı anda, kimse bu seçimin pek çok siyasetçi için bir tasfiye seçimi olacağını tahmin etmiyordu. Seçim sonrası döneme ilişkin geliştirilen senaryolarda, birkaç partili yeni koalisyon hükümetlerinin ortaya çıkacağı öngörülmüyordu. Ancak 3 Kasım akşamı sandıklar açıldığında Türk siyasetinde tam anlamıyla bir deprem yaşanıyor. Mevcut milletvekillerinin % 90'ından fazlası tekrar seçilememişti. Ülke 15 yıl aradan sonra ilk kez tek parti iktidarına kavuşmuştu. Uzun süredir ülkeyi yöneten ANAP, DSP, MHP ve DYP gibi partiler meclis dışında kalırken, henüz kuruluşunun üzerinden sadece bir yıl geçmiş olan AKP oyların % 34,3'ünü alarak mecliste 363 sandalye kazanmıştı. Bir önceki seçimlerde % 10 barajı nedeniyle meclis dışında kalmış olan CHP ise tek başına iktidara gelmeyi beklerken, % 19,4'lük bir oy oranı ve 178 kişilik meclis grubuyla tek başına muhalefet görevini üstleniyordu.

Seçim öncesi kamuoyu yoklamalarında DSP ve ANAP'ın baraja takılacaklarına ilişkin güçlü işaretler vardı, ama % 10'luk ülke barajını geçeceği beklenen MHP ve DYP'nin meclis dışında kalması ve seçimden sadece iki ay önce kurulan Genç Parti'nin % 7,2 oy alabilmesi Türk siyasetini izleyen gözlemciler için gerçekten sürpriz olmuştu. DEHAP ise güneydoğudaki tartışılmaz üstünlüğüne rağmen oyların ancak % 6,2'sini alabilmişti. Yeni mecliste dokuz bağımsız aday da yer almış ama kullanılan oyların % 45 gibi oldukça büyük bir çoğunluğu meclise yansıyamamıştı. Türkiye'nin seçim haritalarında üç renk hakimdi: Güneydoğu Anadolu'da DEHAP, Trakya'nın bazı illeri ve Kuzey Doğuda Artvin ve Iğdır ile İzmir'den Antalya'ya uzanan sahil şeridinde CHP birinci parti olurken, geri kalan 56 ilde AKP birinci partiydi. Bu sonuçlarla 2002 seçimleri, Türk siyasal hayatında tek partili hükümetleri doğuran 1950, 1965 ve 1983 seçimleriyle karşılaştırılmaktadır (Bora, 2002).

Yıllardır koalisyon hükümetleriyle yönetilen ülkemizde 2002 seçimleriyle mecliste mutlak çoğunluğa sahip bir partinin tek başına iktidara gelmesi, siyasal istik-

* Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi İİBF Dekanı.

** Yrd. Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi.

rara kavuşma açısından önemli bir dönüm noktası olduğu söylenmektedir (bkz. Tablo 1). Ancak seçimlerin tek işlevi sadece ülkeyi kimin yöneteceğini belirlemekten ibaret olmadığı da bir gerçektir. Başka bir deyişle, mecliste sayısal üstünlüğe dayalı bir hükümetin kurulmuş olması önemlidir ama, tek başına istikrarı sağlamak için yeterli değildir. Katılımcı ve çoğulcu demokrasilerde seçimlerin, halkın siyasal sisteme katılımının sağ-

lanarak rejimin meşruluğunun sürdürülmesi ve farklı toplum kesimlerinin yönetim kademelerinde yeterince temsil edilmesi gibi daha temel bazı işlevleri de vardır. Başka bir deyişle, yönetimde istikrarı sağlamak kadar, seçmenlerin azamî katılımının ve temsilde adaletin sağlanması da uzun dönemde halkın siyasal sisteme ve demokratik kurumlara olan güveninin sürdürülmesi açısından hayati öneme sahiptir.

Tablo 1: 3 Kasım 2002 Seçim Sonuçları ve 1999 Seçimlerine Göre Değişim

Siyasî Partiler	2002'deki oy oranı (%)	1999'daki oy oranı (%)	Fark (oy kazancı veya kaybı)	2002'deki MV sayısı	1999'daki MV sayısı
AKP	34.3	*	34.3	363	0
CHP	19.4	8.7	10.7	178	0
DYP	9.6	12.0	-2.4	0	85
MHP	8.3	18.0	-9.7	0	129
GP	7.2	*	7.2	0	0
DEHAP**	6.2	4.7	1.5	0	0
ANAP	5.1	13.2	-8.1	0	86
FP/SP	2.5	15.4	12.9	0	111
DSP	1.2	22.2	-21	0	136
BBP	1.0	1.4	-0.4	0	0
YTP	1.0	*	1.0	0	0
Bağımsızlar	1.0	.88	.12	9	3

Not: * İlk kez seçimlere katılan partiler. ** 1999 seçimlerinde HADEP olarak seçime girmiştir.

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü (www.die.gov.tr) ve *Resmî Gazete*, No: 24932 (10.11.2002).

Yurttaşlar açısından oy verme işleminin başta gelen özelliği demokrasinin en temel ilkelerinden birisi olan "eşitlik" fikrinin hayata geçirilmesidir. Sandık başına gidip tercih ettiği adaya ya da partiye oy veren birey, somut olarak eşitlik prensibinden yararlanmış olur. Böylece içinde yaşadığı siyasal sistemin işleyişine katılarak hem kişiliğini geliştirir, hem de yaşam çevresini biçimlendirme imkânına kavuşmuş olur. Bu bakımdan yurttaşlara oy verme şeklinde eşit katılma hakkının tanınmış olması yurttaşlık duygusunu da pekiştirir ve birey kendini daha eşit yurttaş olarak görebilir.

Öte yandan, oy verme bireyin siyasal rejime olan bağlılığını, sadakatini oluşturan ve sürdüren bir işlev de görür. Sandık başına

gidip oy vermek, bireyin siyasal rejimin ilkelerini ve uygulamalarını kabul ettiğinin ve benimsediğinin de göstergesi olarak kabul edilebilir (Kalaycıoğlu, 1984: 252). Çünkü, meydan mitingleri, salon toplantıları, asılan flama ve bayraklar ve kitle iletişim araçlarından yankılanan parti müzikleri ile âdeta bir demokrasi bayramına dönüşen seçim dönemlerinde, yurttaşlar da oy vermek suretiyle bu şölene katılmış olurlar. Bu süreçte de bireylerin sistemin simgeleri ve ilkelerine olan bağlılıkları artar.

Diğer yandan ise, oy verme bazı durumlarda bireyi siyasal sistemden soğutan, sisteme yabancılaştıran bir işlev de görebilir. Özellikle ardı ardına yapılan bir kaç seçimde

siyasal iktidara gelen partilerin, kendilerine oy veren kesimlerin sorunlarıyla uğraşacak yerde çıkar kavgasına düşüp rüşvet, nepotizm ve siyasal yozlaşmayı yaygınlaştırmaları yurttaşlarda demokrasiye ve oy sandığının rolüne ilişkin şüpheler doğurabilir. Çünkü seçilen liderler vaatlerini

yerine getirmiyorsa, sonunda birey için oy verme anlamını kaybeder ve rasyonel bir davranış olmaktan çıkar (Asher, Richardson ve Weisberg, 1984:9). Bu gibi seçmen kesimleri sandık başına gitmeme veya protesto partilerine oy verme eğilimi gösterebilirler (Akgün, 2001).

Tablo 2: Türkiye’de Tek Parti İktidarıyla Sonuçlanan Seçimler

Kazanan Parti	Seçim Yılı	Oy (%)	MV Sayısı	Uygulanan Seçim Sistemi
Demokrat Parti	1950	53.3	408	Basit çoğunluk
Demokrat Parti	1954	56.6	490	Basit çoğunluk
Demokrat Parti	1957	47.3	419	Basit çoğunluk
Adalet Partisi	1965	52.9	240	Nispi temsil (Milli Bakiye)
Adalet Partisi	1969	46.5	256	Nispi temsil (Barajsız d’Hondt)
Anavatan Partisi	1983	45.1	212	Nispi temsil (Çifte barajlı d’Hondt)
Anavatan Partisi	1987	36.3	292	Nispi temsil (Çifte barajlı d’Hondt ve kontenjan)
AKP	2002	34.3	363	Nispi temsil (Ülke barajlı d’Hondt)

Kaynak: 2002 seçim sonuçları *Resmî Gazete*’nin 24932 (10.11.2002) nolu nüshasından, diğer sonuçlar ise Devlet İstatistik Enstitüsü internet sitesinden (www.die.gov.tr) derlenmiştir.

Demek ki, uzun dönemde düşünüldüğünde seçimlerin siyasal sistem açısından doğurduğu en önemli sonuç rejimin meşruluğunu sağlamak ve sürdürmektir. Temsilî demokrasinin bir gereği olarak kendisini yönetecek kişileri kendi oyuyla belirleyen halk, işbaşına getirdiği partinin siyasal kararlarını ve uygulamalarını da gönüllü ve daha istekli olarak yerine getirir (Akgün, 2002: 5). Örneğin halk vergileri ceza korkusundan değil, sorumlu bir yurttaş olma bilinciyle ve gönüllüce ödeyebilir. Halkın gözünde yönetimin yaptığı işler doğru ve haklı olarak görülür. Böylece her seçimde yönetimin meşruluk temeli yeniden güçlendirilmiş olur.

Bu bağlamda bu çalışmanın amacı 2002 seçimlerini siyasal katılım ve meşruluk açılarından incelemektir. Bu amaçla önce seçimlere ilişkin veriler geçmiş dönemlerdeki seçimlerle karşılaştırılarak incelenecek, ardından da 3 Kasım 2002 seçimlerinde seçmenlerin ilgisinin neden düşük kaldığı sorusuna seçim sonrasında gerçekleştirilen bir kamuoyu araştırmasının verileri ışığında yanıt aranacaktır.

2. 2002 Seçimlerine Katılım ve Temsil Adaleti

Her şeyden önce belirtmek gerekir ki, seçime katılımın düşük olması Anayasa ve yasalarca düzenlenen ve seçime katılan partilerce de kabul edilen ilkeler gereği, seçimden galip çıkan partinin ülkeyi yönetme hakkının meşruluğunu zedelemesini engeller. Modern temsilî demokrasilerde önemli olan, seçime katılma yollarının açık olması ve bu hakkın yasal ya da fiilî yollarla engellenmemesidir. Nitekim, seçimlerden birinci parti olarak çıkan AKP’nin hükümet kurmasına kimse itiraz edememiştir. Bununla birlikte 2002 seçimlerinde —seçim kanununda yer alan ve dünyanın başka hiçbir ülkesinde eşine rastlanmayan yükseklikteki %10’luk seçim barajı nedeniyle— ilk kez bu kadar yüksek orandaki (%45) seçmen oyları parlâmentoda temsil imkânı bulamamıştır. O kadar ki Türkiye’de 1950’den bu yana yapılan seçimlerde hiçbir parti bu kadar az bir mutlak oy çoğunluğu ile mecliste bu kadar çok sandalyeye sahip olmamıştır (bkz. Tablo 2).

AKP % 34,3'lük bir oy oranıyla mecliste 550 sandalyenin 363'ünü (% 66) elinde bulundurmaktadır. Kullanılan oyların neredeyse yarıya yakınının meclis dışında kalması, Türk seçim sisteminin yapısındaki adaletsizliği göstermesi bakımından ilginçtir. Anayasamıza göre, seçim sistemi yönetimde istikrarı ve temsilde adaleti gözetecek şekilde düzenlenmelidir (Md. 67). Temeli nispi temsile dayanan mevcut seçim sistemindeki % 10'luk ülke barajının amacı da esasen yönetimde istikrarı sağlamaktır. Siyasî açıdan bakıldığında, daha önce iktidarda bulunup da seçim barajı konusunda hiçbir düzenleme yapma ihtiyacı duymayanların, 2002 seçimlerinden sonra seçim sistemine yönelik eleştirilerini artırmaları tutarlı bir davranış olarak değerlendirilemez. Ortaya çıkan sonucu anayasal

açıdan bir meşruiyet problemi yaratıyormuş gibi yorumlayanların da haklı gerekçeleri olduğu söylenemez. Ancak % 45'lik bir oyun mecliste temsil edilememesi sadece hükümet partisi olan AKP için değil, ama bütün siyasal partiler ve özellikle siyasal sistem açısından bir temsil problemine işaret etmek-tedir (Bora, 2002: 34). Uzun dönemde temsili demokrasi-nin meşruluğunun sürdürülmesi için mevcut seçim sisteminde değişiklik yapılması kaçınılmaz görülmektedir. Burada konunun ayrıntısına pek fazla girmeden, başka ülkelerdeki durumu da dikkate alarak yönetimde istikrarı ve temsilde adaleti birlikte sağlayabilmek için, seçim barajının % 7'lere indirilmesinin ya da karma bir seçim sisteminin getirilmesinin daha doğru olacağı kanaatini taşıdığımızı belirtmek isteriz.

Tablo 3: Yerleşik Demokrasilerde Seçimlere Katılım Oranları ve Türkiye

Ülkeler	1980 sonrası ilk seçimdeki katılım oranları (%)	En son yapılan seçimlerdeki katılım oranları
İngiltere	72	58
Almanya	82	75
Fransa	64	60
ABD	53	49
Kanada	65	55
İsviçre	41	35
Japonya	75	59
Türkiye	84	79

Kaynak: Don Peck, "The Shrinking Electorate: The Nation in Numbers," *The Atlantic Monthly*, November, 2002, s. 48'den uyarlanmıştır.

Seçim sistemindeki çarpıklıktan kaynaklanan yapısal sorunlardan daha önemli bir sorun ise seçimlere katılımın oldukça düşük kalmış olmasıdır. Erder (2002)'in de belirttiği gibi, son seçimler geçerli oyların en düşük ve oy kullanmayanların en yüksek olduğu seçimlerden biri olmuştur. Kayıtlı toplam 41,4 milyon seçmenden 31,5 milyonu (% 79) oy kullanmış; buna karşın yaklaşık 9 milyon (% 21) kişi ise oy kullanmaya gitmemiştir ki, bu son 30 yılın en düşük katılım oranıdır. Katılım oranları 1995'te % 85, 1999'da ise % 87 olarak gerçekleşmişti.

Aslında Batı demokrasileriyle karşılaştırıldığında, Türkiye'deki katılım oranlarının göreceli olarak daha yüksek olduğu görülmektedir (bkz. Tablo 3). Ancak belirtmek gerekir ki, batılı demokrasilerde katılım oranlarının düşmesi İkinci Dünya Savaşı sonrasında daha çok refah toplumu uygulamalarının yaygınlaşması ile paralellik gösteren uzun dönemli bir eğilim olarak ortaya çıkmıştır. Türkiye'de ise halkın genel olarak siyasete karşı ilgisizleşmesi ve özel olarak da seçime yeterince rağbet göstermemesi yeni bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Son seçimde görüldüğü gibi, katılımın ani-

den düşmesi siyaset sosyolojisi açısından incelenmesi gereken önemli bir gelişmedir.

3. 2002 Seçimlerinde Kimler, Neden Oy Kullanmadı?

Siyasal katılma, modernleşmenin ve siyasal gelişmenin temel göstergelerinden birisi sayılmaktadır. Ünlü *Civic Culture* yazarları da si-

yasal katılmayı katılımcı bir demokratik kültürü yerel(parokiyal) ve edilgen(pasif) siyasal kültürden ayıran önemli bir özellik olduğunu vurgulamışlardır (Almond ve Verba, 1963). Oy kullanma da siyasal katılmanın en yaygın biçimlerinden birisidir. Yurttaşlık bilincine sahip bireylerin normal olarak seçimlerde sandık başına gitme zahmetine katlanıp kendilerine yakın buldukları partilerden birini tercih etmeleri beklenir.

Tablo 4: Siyasal Güven ve Seçime Katılma

Kurumlara Güven*	Oy Kullananlar	Oy Kullanmayanlar	Fark
Mevcut hükümet	60.1	48.1	12.0
TBMM	59.7	45.2	14.5
Mahkemeler	46.2	29.5	16.7
Memurlar	30.4	21.6	8.8
Ordu	66.5	62.1	4.4
Siyasal partiler	19.0	8.9	10.1

* Çok güvenirim ve oldukça güvenirim diyenlerin toplamı.

Bununla birlikte, dünyanın her yerinde seçime katılmayanlar da vardır. Bir anlamda katılmak kadar katılmamak da bir haktır. Bunun için de oy kullanma kararının iki aşamalı bir karar süreci olduğu söylenir. Seçmenler önce seçime katılıp katılmayacaklarına karar verirler; ardından da hangi adaya ya da partiye oy vereceklerini belirlerler (Gülmen, 1979). Bu açıdan bakıldığında seçmen davranışının altında az çok bir rasyonel karar verme süreci yatmaktadır. Burada yanıtlanması gereken soru, okullarda bir vatandaşlık görevi olarak öğretilen oy verme görevinin yurttaşlarca neden terk edildiğidir. Bu konuda iki varsayım söz konusudur: Birincisi, bireylerin sisteme aşırı güvenleri nedeniyle oy kullanmaya gitme ihtiyacı hissetmedikleri görüşüdür. İkinci görüşe göre ise, vatandaşlar sisteme olan güvenlerini kaybetmeleri nedeniyle oy kullanmamaktadırlar. Bu anlamda yurttaşların seçimlere katılmamaları ya da geçersiz oy vermeleri seçmenler tarafından siyasal bir tavır koyma (protesto eylemi) olarak değerlendirilmektedir (Kardam ve Tüzün 1998: 36). Acaba 3 Kasım

2002 seçimleri sonucu ortaya çıkan tabloda hangi varsayım daha geçerlidir? Bu soruya ise ancak kamuoyu araştırmasına dayalı verilerin analiziyle yanıt bulunabilir.

Bu amaç için kullanılan veriler, Selçuk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi bünyesinde sürdürülmekte olan seçmen araştırmalarına dayanmaktadır. Bu bağlamda toplam 37 ili kapsayan ve 18 yaş ve üzerindeki nüfusun siyasal değerlerini ve parti tercihlerini ölçmeyi amaçlayan anket çalışmaları, seçim öncesi, esnası ve sonrasını kapsamaktadır. Seçim sonrasında uygulanan anket çalışması ise yeni AKP hükümeti kurulduktan sonra rastlantısal örneklem yöntemiyle seçilen 4000 kişiy-le yüz yüze görüşülerek gerçekleştirilmiştir. Buradaki değerlendirmelerimiz, ankete katılan ve 3 Kasım 2002 seçimlerinde oy kullanmadığını söyleyen 440 kişilik alt grup (toplam örneklemin % 11'i) hakkındaki bulgularımıza dayanmaktadır.¹

¹ Anket çalışmaları, Selçuk Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimince desteklenen 2001/70 nolu proje çerçevesinde gerçekleştirilmiştir.

Öncelikle incelenmesi gereken konu, oy verenler ile oy vermeyenler arasında siyasal kurumlara duyulan güven bakımından önemli bir farkın olup olmadığıdır. Tablo 4'ün gösterdiği en önemli sonuç, siyasal kurumlara yönelik güven konusunda oy verenler ile vermeyenler arasında belirgin bir farkın var olmasıdır. Orduya duyulan güven dışında, oy vermeyenlerin hükümet, meclis, bürokrasi ve siyasal partilere yönelik güvenlerinde % 8 ile % 16 arasında değişen açık bir fark göze çarpmaktadır. Bunun anlamı, mevcut siyasal ve bürokratik kurumlara güvenmeyen, iş başına gelen farklı siyasî partilerin mevcut sistemi vatandaş lehine değiştireceklerine inanmayan seçmenlerin oy vermeye gitmedikleridir. Tersinden okunduğunda ise bu sonuçlar, oy veren seçmenlerin mevcut siyasal sistemi kendi lehlerine etkileyebileceklerine ilişkin inançlarının daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Bu bulgular ışığında, Türkiye'de 2002 seçimlerine katılmayanların, daha doğrusu oy kullanma haklarını kullanmayanların bu davranışlarının altında sisteme yönelik bir güvensizlik duygusunun ve protesto eğiliminin yattığını söylemek mümkün gözükmemektedir.

Tablo 5: 2002'de Oy Vermeyenlerin 1999'daki Parti Tercihleri

1999'da Kime Oy Verdiler?	%
1999'da oy kullanmayanlar	35,0
1999'da seçmen olmayanlar	15,0
1999'da MHP'ye oy verenler	9,1
1999'da DSP'ye oy verenler	8,9
1999'da ANAP'a oy verenler	5,2
1999'da DYP'ye oy verenler	3,2
1999'da CHP'ye oy verenler	2,7
1999'da FP'ye oy verenler	1,4
1999'da HADEP'e oy verenler	1,4
Hatırlamıyor	6,1

Önemli bir konu da 2002'de oy vermeye gitmeyenlerin daha önceki parti tercihleriyle ilgili durumlarıdır. Tablo 5, bu konuda oldukça aydınlatıcı bilgiler ortaya koymaktadır. Oy vermeyenlerin üçte biri daha önceki dönemde de oy kullanmayanlardan oluşmaktadır. Bunları siyasal anlamda edilgen (pasif) grup olarak nitelenebilir. İkinci grupta ise, yeni seçmenler yer almaktadır. Bunlara da henüz oy verme alışkanlığı kazanmamış seçmenler denilebilir. Oy vermeye gitmeyenler içinde sayıca önemli diğer bir grup ise iktidar yorgunu partilerin seçmenleridir. Seçim öncesinde iktidarda bulunan üç partinin (DSP, MHP ve ANAP) tabanından önemli bir kesimin bu seçimlerde partilerine yönelik protestolarını sandık başına gitmeyerek gösterdikleri anlaşılmaktadır. Bu seçmenlerin eski partilerine dönüp dönmeyecekleri bir dahaki seçimlerde ortaya çıkacaktır. Ancak şunu da söyleyebiliriz ki, vatandaşın perspektifini dikkate almayan ve vatandaşın bakışından siyasî kimliğini tam olarak ortaya koyamayan partilerin gelecekte ciddi sıkıntılarla karşı karşıya kalacaklardır. Bu, özellikle MHP, ANAP ve DYP için geçerlidir. Bu üç parti de bugünkü koşullarda büyüme yerine küçülme riski taşımaktadır. DSP ile ilgili olarak ise, Türk siyasî hayatında bundan böyle ciddi bir varlık göstermesinin zayıf bir ihtimal olduğu düşüncesini taşımaktayız.

Tablo 6: Oy Kullanmama Nedenleri

Soru 1: Neden oy kullanmadınız?	%
Siyasetçileri inandırıcı bulmadıkları için	30,5
Seçimlerin önemli bir değişiklik getireceğine inanmadıkları için	23
Partiler vaatlerini yerine getirmediği için	10
Liderlere güvenleri kalmadığı için	9
Partileri temel felsefesine aykırı davrandığı için	3

Başka bir siyasi partiye oy vermek istemedikleri için	2
Soru 2: Oy kullanmayarak partinize ceza mı vermek istediniz?	
Evet	40
Hayır	50
Cevapsız	10

Anket çalışmasında oy vermeyenlere neden oy kullanmadıklarına ilişkin fazladan iki farklı soru da sorulmuştur. “Neden oy kullanmadınız” sorusuna verilen yanıtlar seçmenlerin gerçek niyetlerini doğrudan doğruya ortaya koyması açısından önemlidir. Oy kullanmayanların çoğunluğu ya “siyasetçileri inandırıcı bulmadıkları için” (% 30,5) ya da “seçimlerin önemli bir değişiklik getireceğine inanmadıkları için” (% 23) sandık başına gitmediklerini açıklamışlardır (bkz. Tablo 6). Bu bulgular yukarıda siyasal güvenle ilgili verilerle de tutarlılık göstermektedir. Özetle, oy kullanmayanların büyük çoğunluğu siyasal partilere ve böylece de bir bütün olarak siyasal sisteme inançlarını yitirmiş kişilerden; başka deyişle, sisteme yabancılaşmış seçmenlerden oluşmaktadır. Bu ise demokratik rejimin uzun dönemli istikrarı açısından bir tehlike sinyali sayılabilir.

Tablo 7: Oy Kullanmayanların Sosyo-Ekonomik Durumları

Yaş Durumu	%	Eğitim Durumu	%
18-24 yaş arası	56,1	Okuma yazma bilmez	1,0
25-34 yaş arası	24,3	İlkokul mezunu	5,0
35-44 yaş arası	12,4	Ortaokul mezunu	7,7
45-54 yaş arası	5,8	Lise mezunu	46,5
55 ve üstü	1,4	Yüksekokul mezunu	38,3

Son olarak Tablo 7’de oy kullanmayanların yaş ve eğitim durumları gibi sosyo-ekonomik nitelikleriyle ilgili veriler sunulmuştur. Genel olarak bakıldığında, oy vermeye

gitmeyenlerin yarısından çoğunun (% 56) en genç seçmen grubunda yer aldığı görülmektedir. Ayrıca göze çarpan bir eğilim de oy vermemeyle yaş arasında ters bir ilişkinin gözlenmesidir. Bu nasıl açıklanabilir? Öncelikle bu durumu siyasal sosyalleşme yaklaşımıyla açıklamak mümkündür. Yaş ilerledikçe demokratik değerlerin ve bu arada katılımcı yurttaşlık bilincinin de geliştiği varsayılabilir. Buna karşın, 18-24 yaş grubunda siyasal tecrübe eksikliğine bağlı olarak katılımın yeterince önemsenmediği söylenebilir. Daha anlamlı bir açıklama ise genç kuşaklarda yaşanan derin bir güvensizlik ve sisteme yabancılaşma duygusunun bu kesimleri oy vermeye gitmekten alıkoymuş olması ihtimalidir. Nitekim neden oy vermediniz sorusuna verilen yanıtların başında seçmenlerin siyasetçileri inandırıcı bulmamaları ve seçimlerin önemli bir değişiklik getireceğine inanmamaları, yani siyasal partiler arasında kimlik açısından çok fazla bir farkın olmadığı düşüncesi gelmektedir. Özellikle son yıllarda ülkemizde yaşanan ekonomik ve siyasî krizler genç seçmenler üzerinde derin etkiler bırakmaktadır. Eğitim sistemindeki çarpıklıkların da bir sonucu olarak, eğitilmiş gençler arasında işsizliğin 2002 yılında % 30’ları aştığı, bunun da ciddi bir gerilim kaynağı oluşturduğu ve genç kuşağın geleceğe yönelik inancını ve yaşama sevincini azalttığı belirtilmektedir (Sönmez, 2002: 35).

İlginç olan bir nokta da, beklenenin aksine oy vermeyenlerin % 84’ünü lise ve yüksek okul mezunlarının oluşturduğu gerçeğidir. Normal olan şey, modernleşmenin en önemli göstergelerinden biri olan eğitim ile katılma davranışı arasında doğrusal bir ilişkinin gözlenmesidir. Siyaset bilimi alanındaki çalışmalar, bireylerin eğitim düzeyleri arttıkça siyasal ilgi ve bilgi düzeylerinin de arttığı ve bunun sonucunda da oy vermeye katılımın yükseldiğini göstermektedir (Baykal,

1970; Kalaycıoğlu, 1983). 2002 Türkiye'sinde ise yüksek eğitim düzeyi ile yüksek katıl-mama oranının birlikte görülmesi ancak yüksek bir yabancılaşma olgusu ve sisteme yönelik güçlü bir protesto tavrının sergilenmesiyle açıklanabilir.

4. Sonuç ve Değerlendirme

Demokrasıyı diğer rejimlerden ayıran en önemli özellik, yönetimin meşruiyetinin halkın rızasına ve onayına dayanmasıdır. Rızanın ve meşruluğun sürdürülmesinin ve yeniden yaratılmasının yolu ise düzenli aralıklarla halkın iradesine başvurulması, yani seçimlerdir. Seçimler sayesinde tek tek bireylerin iradeleri kolektif kararlara dönüşerek ülkeyi hangi siyasal iktidarın yöneteceği belirlenir. Kısaca, temsili demokrasi diye bilinen modern demokrasilerde, seçmenlerin mümkünse hepsinin seçim zamanında sandık başına giderek kendilerini yönetecekleri belirlemek için oy vermesi beklenir. Çünkü bu bir yurttaşlık görevidir.

Gelişmekte olan bir ülke olan ülkemizde demokrasinin yerleşmesini ve güçlenmesini sağlamak için halkın seçim zamanında oy vermeye gitmesi teşvik edilmekte ve hatta yasalarımızda oy vermeyenler için belli bir maddi ceza da öngörülmektedir. Buna rağmen, son seçimde seçmenlerin % 21'i gibi önemli bir grup oy vermeye gitmemiş; katılanların ise ancak % 55'i parlâmentoda temsil edilme imkânı bulmuştur. Kullanılan geçerli oyların yarısına yakınının TBMM dışında kalıp, "çöpe gitmiş" olması kaçınılmaz olarak yeni oluşan meclisin temsil kabiliyeti konusunda tartışmaları da beraberinde getirmektedir.

Temsilde adaletsizliği önlemenin en kolay yolu seçim kanunundaki ülke barajının makul bir seviyeye indirilmesi ya da nispî temsil sisteminde değişiklik yapılarak karma bir seçim sisteminin benimsenmesidir. Atar (2002:

209)'ın da belirttiği gibi bugün Almanya, İtalya ve Japonya'da uygulanan milletvekillerinin yarısının çoğunluk, diğer yarısının ise nispî temsile göre seçilmesi şeklinde düzenlenecek olan karma bir seçim kanunu, Anayasada öngörülen "temsilde adalet ve yönetimde istikrar" ilkesine daha uygun olacaktır. Bir başka formül olarak % 10 barajı korunarak TBMM'deki 550 sandalyenin 450'si d'Hondt sistemine göre; geri kalan 100'ünün de partilerin aldıkları oy oranında dağıtılması düşünülebilir. Böylece, örneğin şu anda mecliste temsil edilemeyen DYP 9 ve MHP de 8 üyeyle temsil edilme ve seslerini duyurma imkânına kavuşabilirdiler.

Son seçimlerin ortaya çıkardığı daha derin bir sorun ise, yurttaşların siyasal sisteme yönelik güvenlerini kaybetmeleri nedeniyle seçimlere katılım oranında gözlenen önemli düşüştür. Seçimlere katılım, son otuz yılın en düşük düzeyine inmiş bulunmaktadır. Bunun arkasında yatan asıl neden ise, Türk siyasal sisteminde son yıllarda yaşanan ve âdeta kronik hale gelen siyasal ve ekonomik krizlerdir. Siyasal rejimin uzun dönemli istikrarı açısından oldukça kritik olan siyasal güvenin yeniden tesis edilmesi gerekmektedir. Bunun yolu ise, ülkedeki siyasal ve ekonomik tıkanıklıkları açacak, sistemi şeffaflaştırarak halkın taleplerine ve denetimine daha açık hale getirecek köklü ve kalıcı reformların bir an önce gerçekleştirilmesidir. Bu bağlamda, siyasî güvenin yeniden tesis açısından son derece önemli bir diğer konu da küreselleşme sürecinde gittikçe silikleşen ve anlamsızlaşan parti kimliklerinin yeniden tanımlanmasıdır. Siyasî partilerin mutlak surette "biz ve ötekiler" ilkesi çerçevesinde kendi siyasî kimliklerini ortaya koymaları ve diğerleri ile sınırlarını açıkça belirterek bu doğrultuda plân, program ve strateji geliştirmeleri gerekmektedir. Bu sayede partiler ile yurttaşlar arasında son yıllarda kaybolan

sosyo-psikolojik bağların yeniden ve daha kolayca kurulabileceğine inanıyoruz.

Kaynakça

Almond, Gabriel ve Sidney Verba, *The Civic Culture*, Boston: Little Brown, 1963.

Akgün, Birol, *Türkiye’de Seçmen Davranışı, Partiler Sistemi ve Siyasal Güven*, Ankara: Nobel Yayınları, 2002..

Akgün, Birol, “Türkiye’de Siyasal Güven: Nedenleri ve Sonuçları”, *AÜ SBF Dergisi* 56/4, 2001, s.1-23.

Asher, Herbert A, Richardson Bradley M. ve Weisberg Herberst F., *Political Participation: An ISS Workbook in Comparative Analysis*, Frankfurt/Main: Campus Verlag, 1984.

Atar, Yavuz, *Türk Anayasa Hukuku*, Konya: Mimoza Yayınları, 2002.

Baykal, Deniz, *Politik Katılma*, Ankara: AÜ SBF Yayını, 1970.

Bora, Tanıl, “2002 Seçimi ve Siyasi Güzergah Problemleri”, *Birikim*, Kasım-Aralık 2002, s. 29-35.

Erder, Necat, “30 Yılın En Düşük Katılımı”, *Radikal*, 14.10 2002.

Gülmen, Yüksel, “Türk Seçmen Davranışı”, *İÜ İktisat Fakültesi Dergisi*, 1979, s. 17-27.

Kalaycıoğlu, Ersin, *Çağdaş Siyasal Bilim: Teori, Olgular ve Süreçler*, İstanbul, Beta Yayınları, 1984.

Kalaycıoğlu, Ersin, *Karşılaştırmalı Siyasal Katılım*, İstanbul: İÜ SBF Yayını, 1983.

Kardam, Ahmet ve Sezgin Tüzün, *Türkiye’deki Siyasi Kutuplaşmalar ve Seçmen Davranışları*, Ankara: TÜSES/Veri Araştırma, 1998.

Sönmez, Mustafa, *100 Göstergede Kriz ve Yoksullaşma*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.

Liberalizm Demokrasi Kapıkulu Geleneği

Kâzım Berzeg

Kâzım Berzeg Türkiye'nin önde gelen fikir adamlarındandır. Kırk yılı bulan yazı hayatı boyunca çizgisini istikrarlı biçimde muhafaza etmiştir. Onu, kendisinin de zaman zaman dile getirdiği gibi, “kıdemli liberal” olarak adlandırmak yanlış olmayacaktır. Berzeg, kimsenin kendisini dinlemediği veya etrafta söylediklerini anlayacak çapta kimselerin bulunmadığı günlerde bile, liberal bir perspektiften olaylar, Türkiye ve dünya hakkında görüşünü yansıtan yazılar kaleme almayı ısrarla ve hatta biraz inatla sürdürmüştür. Zaman bir çok olayda Onu haklı çıkarmıştır. Sağ ve sol otoriteryen fikirlere ve geleneklere yönelik tespit ve eleştirileri tekrar tekrar doğrulanmıştır. Berzeg çorak, boğucu fikir ortamımızda yıldız gibi parlayan bir fikir adamıdır. *Liberalizm Demokrasi Kapıkulu Geleneği*, Kâzım Berzeg'in bu övgüyü hakeden bir yazar olduğunun kanıtlarından biri olarak, ikinci baskısıyla, okuyucusuyla tekrar buluşmaktadır.

LIBERTE

kitaplığınızda özgürlüğe yer açın...

2. Baskı